

Kompendium inspirujących praktyk. Wczesna interwencja i profilaktyka w działaniach na rzecz wspierania rodziny i rodzicielstwa

Słowo wstępne

Społeczeństwa obywatelskie w całej Europie stoją przed wyzwaniem trudnych czasów. Rosnąca presja wywierana na dziecko i rodzinę sprawia, że kluczowego znaczenia nabiera skuteczność podejmowanych interwencji i ich osadzenie na faktach. Niniejszy raport sporządzony przez Eurochild pokazuje, co kryje się za zwrotem „wsparcie dla rodzin” i przedstawia mechanizmy działań profilaktycznych i interwencyjnych. Dokument ten ma duże znaczenie praktyczne dla wszystkich zainteresowanych stron: ustawodawców, środowiska akademickiego, świadczeniodawców i przede wszystkim samych rodzin. Co ważne, raport jest potwierdzeniem propagowanej przez Eurochild wizji wspierania rodzin przez wdrażanie rzetelnie uzasadnionych praktyk świadczenia usług na rzecz rodziców i rodzin.

Raport łączy pochodzące z dwunastu krajów praktyczne opisy przypadków pracy z rodzinami z podejściem skupionym na atutach. Autorzy rozumieją potrzebę ewaluacji, która ma służyć praktycznym celom. Dla nas wszystkich, współtworzących środowisko działające na rzecz wspierania rodzin, profilaktyki i wczesnej interwencji dokument ma też ogromną wartość z punktu widzenia polityki społecznej na poziomie europejskim. Uzupełnia Konwencję o Prawach Dziecka ONZ i silnie przemawia do globalnych organizacji, takich jak UNESCO czy UNICEF. Gratuluję wszystkim zaangażowanym w powstanie raportu i zachęcam jego czytelników, aby nie tylko bezpośrednio czerpali z zawartości dokumentu, ale kierowali się jego przesłaniem, pracując na rzecz poprawy sytuacji wszystkich dzieci w całej Europie. Dzieci i ich rodziny podziękują nam za to.

Profesor Pat Dolan, Kierownik Katedry UNESCO
i Dyrektor Ośrodka Badań nad Dzieckiem i Rodziną
przy Wydziale Nauk Politycznych i Socjologii
Narodowego Uniwersytetu Irlandii w Galway

Uwagi wstępne Eurochild

Tematyczna grupa robocza ds. wsparcia rodziny i rodzicielstwa działająca w ramach Eurochild służy swym członkom jako forum wymiany doświadczeń i wiedzy, przyczyniając się tym samym do udoskonalania polityk i praktyk w całej Europie. Niniejsze *Kompendium inspirujących praktyk* dotyczących wczesnej interwencji i profilaktyki to owoc pięciu lat wzajemnej nauki i konsultacji.

W chwili publikacji *Kompendium* sektor świadczeń na rzecz rodziny i dziecka w większości państw europejskich stoi w obliczu cięcia wydatków publicznych z budżetów krajowych i samorządowych. Jesteśmy przekonani, że działania na rzecz rodziny i rodzicielstwa to nie luksus, na których pozwalamy sobie w lepszych czasach. Powszechne inwestowanie w rodziny, w połączeniu z celowanym wsparciem dla rodzin najbardziej zagrożonych wykluczeniem społecznym, to podstawa spójnego społeczeństwa.

Interwencje, takie jak wsparcie rodziców, edukacja, szkolenia, wzmacnianie więzów rodzinnych czy grupy wzajemnego wsparcia, przyczyniają się do budowania poczucia własnej wartości rodzica, rozwijania umiejętności rodzicielskich, zwiększa szanse na długofalowe zatrudnienie, a także wpływają korzystnie na jakość życia dziecka i jego rozwój. Profilaktyka i wczesna interwencja ma na celu wspieranie rodziców i rodzin zanim pojawią się problemy. Tylko w ten sposób możemy uniknąć olbrzymich długoterminowych kosztów wynikających z rozpadu rodziny, problemów ze zdrowiem psychicznym czy wykluczeniem społecznym.

W czasach, gdy zasoby są ograniczone, usługi i interwencje muszą gwarantować skuteczność w rozwiązywaniu problemów społecznych. Sytuacja wymaga elastycznego reagowania na nowe potrzeby społeczne i tworzenia innowacyjnych rozwiązań problemów istniejących od dawna.

12 studiów przypadku zebranych w *Kompendium* to niewielki wycinek z całego spektrum usług, które dowiodły swojej skuteczności w działaniach na rzecz dzieci i rodzin. Wybrano je ponieważ po pierwsze, są innowacyjną odpowiedzią na zdiagnozowaną potrzebę, wyzwanie społeczne, sytuację ekonomiczną czy polityczną, na poziomie krajowym/regionalnym/lokalnym, po drugie – kluczowa była możliwość rozpowszechniania danej praktyki i jej szerszego zastosowania w danym kraju czy w Europie.

Pięć podstawowych zasad wspierania rodziny i rodzicielstwa

Członkowie Eurochild uzgodnili, że wszelkim działaniom na rzecz wspierania rodziny i rodzicielstwa powinny przyświecać następujące zasady:

- 1) ramy polityki dotyczącej rodziny powinny uwzględniać prawa dziecka w ujęciu zdefiniowanym przez Konwencję o Prawach Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych (UNCRC), a dzieci i młodzież powinni być traktowani jako pełnoprawni obywatele;
- 2) należy uwzględniać i szanować zróżnicowane modele rodziny, jej składu i rozmiarów, różnice kulturowe i różnice ról płciowych, o ile pozostają w zgodzie z najlepiej pojętym interesem dziecka;
- 3) niezbędne jest uszanowanie prawa dziecka do bycia wysłuchanym; poglądy i doświadczenia dzieci i rodziców powinny być brane pod uwagę przy opracowywaniu świadczeń i polityk, które ich dotyczą;
- 4) należy stosować podejście nieoceniające, którego głównym celem jest wzmocnienie i usamodzielnienie rodziców, a nie skupianie się na działalności charytatywnej;
- 5) należy zapewnić powszechnie dostępne wsparcie dla rodzin, które nie powoduje stygmatyzacji, oraz celowe świadczenia dla rodzin, które ich najbardziej potrzebują; najlepszym modelem interwencji wydaje się być tak zwany uniwersalizm progresywny (wsparcie dla wszystkich, z dodatkowymi usługami dla najbardziej potrzebujących).

Różne studia przypadków, wspólne tematy

W *Kompendium* zebrano różnorodne przykłady inspirujących praktyk będących innowacyjną odpowiedzią na niezaspokojoną potrzebę i/lub polityczną presję w kierunku zmiany dotychczasowych rozwiązań. Naszą intencją nie było gromadzenie porównywalnych studiów przypadków, tym niemniej te opisane w dokumencie mają wiele cech wspólnych. Wszystkie zebrane praktyki:

- stawiają sobie za cel pracę z rodzicami, rodzinami i wspólnotami lokalnymi, aby w ten sposób promować warunki sprzyjające rozwojowi dziecka;
- wskazują na potrzebę podejmowania odpowiedniej interwencji, realizowanej we właściwym czasie, gdy dziecko, rodzice czy rodzina znajdują się w trudnej sytuacji;
- opierają się na podstawowych zasadach zakładających podejście nieoceniające i niestygmatyzujące, współuczestnictwo i wzmocnienie rodziny,
- powszechną dostępność świadczeń i wczesną interwencję dla najbardziej potrzebujących;
- uwzględniają współpracę pomiędzy świadczeniodawcami, jako sposób na angażowanie rodzin, budowania ich odporności i umacniania ich.

W ramach tego ogólnego kontekstu, każda praktyka kładzie główny nacisk na inny element: Hiszpania, Irlandia Północna, Francja skupiają się przede wszystkim na umacnianiu rodzin i wspólnot lokalnych oraz promowaniu spójności społecznej; Belgia, Holandia, Niemcy, Szwecja, Włochy i Polska za główny cel stawiają sobie wspieranie rodziców w realizacji zadań rodzicielskich; Rumunia, Bułgaria, Walia koncentrują się na zapobieganiu oddzieleniu dzieci z grup ryzyka od ich rodzin.

Nie są to oczywiście całkowicie odrębne kategorie, niektóre cechy programów nakładają się na siebie; np. Francja i Irlandia Północna oferują indywidualne wsparcie dla rodziców borykających się z realizacją zadań rodzicielskich, obniżając równocześnie ryzyko rozdzielenia rodziny. W Hiszpanii (pośrednio) i w Niemczech promowana jest zasada równowagi między pracą a życiem rodzinnym. Bułgaria, działając z myślą o utrzymaniu spójności rodziny, prowadzi równocześnie działania umacniające wspólnoty lokalne. Promowane w Szwecji strukturalne podejście do wsparcia dla rodziców opiera się na organizacji i rozwoju społeczności itd.

Kolejna uwaga dotyczy wykorzystania programów rodzicielskich (programów opartych na dowodach). Dla przykładu Szwecja i Walia wykorzystują szeroką gamę programów w różnych kontekstach, określając je jako kluczowy element swoich inicjatyw. Co ciekawe, Szwecja monitoruje swoje programy także z perspektywy „praw dziecka”. Holandia z kolei wykorzystuje tylko jeden program („Trzy P”), a ścisłe przestrzeganie jego zasad jest tam postrzegane jako warunek powodzenia.

Zalecenia dotyczące polityki

1. Wspieranie rodzin i rodzicielstwa jest nieodzownym elementem walki z ubóstwem wśród dzieci i promowania dobra dziecka. Dla maksymalizacji skuteczności musi mu jednak towarzyszyć skuteczna interwencja rozwiązująca przyczyny biedy i wykluczenia społeczne-

go, a także biorąca pod uwagę bariery strukturalne i nierówności. **Interwencje dotyczące rodzicielstwa powinny być realizowane równoległe z szerszym wsparciem rodziny, jako część wszechstronnego pakietu promującego prawa i dobro dziecka.**

2. Wspieranie rodziny i rodzicielstwa obejmuje szeroką gamę działań rozwijających umiejętności niezbędne w realizacji roli rodzica i umacniających dziecko w rodzinie. Może to być powszechne poradnictwo dla wszystkich albo celowane, specjalistyczne świadczenia dla najbardziej potrzebujących. **Usługi kierowane do rodzin nigdy nie mogą jednak powodować stygmatyzacji, powinny się opierać na wzmacnianiu i współuczestnictwie, powinny być dostępne dla wszystkich, ale opierać się na modelu uniwersalizmu progresywnego. Wszystkie koncepcje powinny opierać się na prawach dziecka.**
3. Polityki rodzinne i świadczenia na rzecz rodziców muszą opierać się na dowodach i być odzwierciedleniem dobrych praktyk. W kontekście cięcia wydatków publicznych, kluczowego znaczenia nabiera identyfikowanie działań, które skutecznie poprawiają sytuację dzieci. Ważne jest więc, aby polityki i praktyki bazowały na tym co daje efekty, przy jednoczesnym nieustannym ulepszaniu działań w oparciu o dowody i nową wiedzę. Co ważne, dowody skuteczności wczesnych interwencji i profilaktyki mogą pochodzić z wielu różnych źródeł. **Przestrzegamy przed ślepą wiarą w randomizowane badania kontrolne. Eurochild promuje zrównoważone podejście do strategii opartych na dowodach, łączące krytyczną analizę danych jakościowych i ilościowych z oceną praktyki.**

Jana Hainsworth
Sekretarz Generalna

Agata D'Addato
Specjalista ds. Polityk